

ПОНЯТТЯ СТРАТЕГІЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ В СУЧАСНОМУ ЛІНГВОДИДАКТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

У статті розглядається проблема трактування сутності стратегічної компетенції. Аналізується визначення поняття "стратегічна компетенція" в лінгводидактичному дискурсі. Значна увага приділяється дослідженню комунікативних стратегій. До розгляду пропонується структура стратегічної компетенції та виділяються її складові.

Ключові слова: комунікативні стратегії, лінгводидактика, навчально-стратегічна компетенція, стратегічна компетенція, структура стратегічної компетенції.

В останні десятиліття значно зріс інтерес до формування стратегічної компетенції у навчанні іноземних мов. Окремі аспекти цієї проблеми знайшли вирішення у працях вітчизняних і зарубіжних науковців (О. С. Богданова, І. Н. Лукашенко, М. Д. Боголюбов, Я. М. Колкер, Н. Є. Білоножко, М. В. Давер, І. П. Дроздова, І. П. Задорожна, Л. Я. Личко, О. Є. Мисечко, С. Ю. Ніколаєва, Д. Г. Терещук, С. С. Данилюк, А. Cohen, U. Rampillon, E. Bialystok, D. Nunan, N. Poulisse та інші). Проте, хоч цей напрям досліджень значно активізувався, в лінгвометодичці немає одностайності в інтерпретації поняття "стратегічна компетенція" та у визначенні її змістових компонентів. Саме потреба в конкретизації цього поняття й зумовлює **актуальність** нашого дослідження.

Мета публікації – проаналізувати суть поняття "стратегічна компетенція" в сучасному лінгвометодичному дискурсі, уточнити його змістові компоненти.

У "Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти" поняття "стратегія" визначається як "певним чином організована, цілеспрямована та керована лінія поведінки, обрана індивідом для виконання завдання, яке він ставить собі сам/сама, або з яким він/вона стикається" [3, с. 10].

У 1972 р. Л. Селінкер у праці "Interlanguage" вперше вжив термін "комунікативні стратегії" для позначення процесів, що використовуються в ході спілкування для компенсації дефіциту лінгвістичних ресурсів [11]. Згодом в ужиток увійшло поняття "стратегічна компетенція".

Компетентність, услід за С. Ю. Ніколаєвою, розуміємо як здатність успішно задовольняти індивідуальні й соціальні потреби, діяти й виконувати поставлені завдання. Кожна компетентність поєднує знання, навички та вміння, а також ставлення, цінності, емоції, поведінкові компоненти, тобто усе те, що можна мобілізувати для активної дії [6, с. 11-12].

Стратегічну компетенцію низка науковців М. Canale, М. Swain [10] визначають як здатність використовувати вербальні й невербальні стратегії, покликані компенсувати прогалини в комунікації через недосконалі знання мови або через психо-фізіологічні чинники (перевтома, неухважність тощо). Компенсаторними чинниками можуть слугувати парафрази, багатослів'я, повтори, паузації, ухилення, припущення. Стратегічну компетентність іноді називають компенсаторною: як здатність компенсувати у процесі спілкування недостатній рівень володіння, нестачу мовленнєвого й соціального досвіду спілкування іноземною мовою [6, с. 15]. Між стратегічною та компенсаторною компетенціями ставить знак рівності й А. М. Щукін: "стратегічна компетенція, компенсаторна компетенція – здатність компенсувати у процесі спілкування недостатність знань мови, а також мовленнєвого й соціального досвіду спілкування іноземною мовою" [9, с. 326].

Стратегічна компетенція включає формування та користування комунікативними стратегіями. У "Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти" комунікативні стратегії розуміють як "мовленнєві засоби, які користувач мовою застосовує для мобілізації та балансу своїх ресурсів, активізації вмінь та навичок, для того щоб задовольнити комунікативні потреби в певному контексті та успішно виконати поставлене завдання у найбільш зрозумілий або найбільш економний спосіб залежно від конкретної мети" [3, с. 57]. Стратегічна компетенція як інтегративний феномен відбиває здатність особистості на основі здобутих знань і вмінь адекватно використовувати опанований репертуар комунікативних стратегій [2, с. 139]. Комунікативна стратегія є усвідомленим особистістю й мотивованим наміром значущих вербальних і невербальних дій, спрямованих на досягнення мети комунікативної діяльності (будь-якою мовою спілкування) [2, с. 139]. Під стратегіями розуміють мовленнєві засоби, які мовець застосовує для мобілізації своїх ресурсів, активізації умінь і навичок з метою задоволення потреб комунікації та успішного виконання поставлених завдань у найбільш зрозумілий і найбільш економний спосіб [3]. Т. І. Тимофєєва стратегічну компетенцію вважає професійним новоутворенням в освіті філологів, завдяки котрому майбутні лінгвісти ефективно

добирають і реалізують комунікативні стратегії згідно з поставленими завданнями і ситуацією, що склалася. Це визначення справедливе й щодо царини професійної комунікації підготовленого фахівця, й у контексті повсякденної міжособистісної комунікативної діяльності [8, с. 22].

Комунікативні стратегії в лінгвометодиці інтерпретують також як альтернативний план подолання труднощів у спілкуванні [5, с. 39], коли бракує лінгвістичних, фактичних, соціокультурних знань, коли необхідно подолати нерозуміння, що виникло під час спілкування, або підтримати розмову [3].

І. П. Задорожна розділяє стратегії використання іноземної мови та комунікативні стратегії. Стратегії використання іноземної мови у різних видах мовленнєвої діяльності розподіляє на стратегії в продуктивних видах мовленнєвої діяльності та стратегії в рецептивних видах мовленнєвої діяльності.

Стратегії в продуктивних видах мовленнєвої діяльності: активізація внутрішніх ресурсів; врахування аудиторії у виборі стилю, структури дискурсу; розширення завдання; уточнення комунікативного наміру; активізація змістовних замінів; формування динамічного концепту висловлювань; використання мовленнєвих кліше; моніторинг успішності усного висловлювання за допомогою жестів, міміки, дій слухача; аналізу аудіозапису власного висловлювання [4].

Стратегії в рецептивних видах мовленнєвої діяльності: активізація лінгвосоціокультурних та лінгвістичних знань; ймовірнісне передбачення організаційної структури та змісту інформації; ідентифікація отриманої лінгвістичної та екстралінгвістичної інформації; пошук контекстуальних і внутрішньомовних опор; побудова гіпотези щодо комунікативного наміру контексту; перевірка гіпотези. Інтерактивні стратегії: активізація можливих варіантів розгортання комунікативної взаємодії; визначення прогалин у поглядах співрозмовників чи в інформації, якою вони володіють; передача черги іншому учаснику взаємодії; використання заповнювачів мовчання; досягнення взаєморозуміння; звертання до співрозмовника за допомогою; моніторинг відповідності взаємодії задачі; моніторинг успішності взаємодії; розв'язання непорозуміння; відновлення спілкування [4].

До комунікативних стратегій І. П. Задорожна відносить компенсаторні стратегії: здогад, уникання, подолання обмеження в говорінні та письмі (використання мови тіла, отримання допомоги, вибір теми, перефразування, створення похідних слів). Соціальні стратегії: формулювання запитань з метою уточнення / корекції; співробітництво з іншими студентами (корекція, оцінювання, заохочення, обмін інформацією, обговорення, взаємонавчання); співробітництво з просунутими користувачами мови / носіями мови; емпатія (розвиток розуміння інших культур, усвідомлення думок, почуттів інших людей, надання інформації з власної ініціативи). Афективні стратегії: стратегії зменшення хвилювання; стратегії самозаохочення (позитивне налаштування, самовинагорода, виправданий ризик); стратегії керування емоційним напруженням (обговорення власних почуттів з іншим студентом / викладачем, ведення щоденника власних навчальних досягнень) [4].

Отже, в лінгвометодичному дискурсі в контексті стратегічної компетенції мовленнєві стратегії розуміють як а) організацію мовлення для реалізації комунікативних намірів та досягнення комунікативних цілей; б) як мобілізацію мовних та мовленнєвих ресурсів для задоволення потреб комунікації; в) як пошук альтернативних засобів висловлення думки, коли бракує мовних і мовленнєвих ресурсів.

Вдалим є, на наше переконання, розподіл Л. Я. Личко комунікативних стратегій на стратегії ухиляння та стратегії досягнення. Стратегії ухиляння, які виявляються на рівні змісту (відмова від висловлювання, спрощення висловлювання, зміна теми, зміна сенсу), модальності або актів висловлювання, заміна деяких актів паралінгвістичними засобами за допомогою міміки, жестів – ці стратегії спричинені браком лінгвістичних засобів (лексичних і граматичних) та стратегії досягнення, які виявляються у намаганні досягти мети висловлювання усупереч труднощам. Стратегії досягнення бувають двох рівнів: 1) рівень слів і речень (стратегії запозичення, буквальный переклад, використання інтернаціоналізмів, перефразування, використання синонімів, антонімів, опис, реструктурування); 2) рівень дискурсу (уміння монологічного та діалогічного мовлення: уміння підтримувати розмову, дотримуватися теми розмови, починати й закінчувати бесіду, виражати почуття та емоції, використовувати певні знання іноземної мови в ситуаціях спілкування) [5, с. 41].

До стратегій в аудіюванні відносять такі: ідентифікація контексту та передбачення змісту аудитивної діяльності; стратегії, пов'язані з виконанням комунікативного завдання, ідентифікацією сигналу; стратегії перевірки розуміння контексту отриманої аудіоінформації; стратегії корекції [7]. Серед стратегій у читанні вчені виділяють три основні типи:

- 1) висхідні (ідентифікація слів, визначення структури речень, інші процеси декодування тексту);
- 2) спадні (особисті знання, досвід читача, очікування, створення смислу);
- 3) інтегрують два перші види стратегій і служать для інтерпретації читачем смислу і значення на основі свого попереднього досвіду та знань [7].

У писемному мовленні виділяють три типи стратегій: стратегії, що застосовуються до початку написання (генерування ідей, мозковий штурм, планування тощо), стратегії власне написання та стратегії корекції [7].

Д. Терещук вважає за необхідне формувати у студентів стратегії досягнення та мінімізувати стратегії редукції [7].

Мовленнєва стратегія, з позиції методики навчання іноземних мов, включає такі аспекти: мисленнєвий (когнітивний) – реалізація у мисленнєвих процесах, залежність від індивідуальних способів пізнання, когнітивних стилів студентів, що впливає на формування їхньої мовної картини світу; мовленнєвий (комунікативний) – здійснення мовленнєвого спілкування, що включає мовленнєву ситуацію, мовленнєвий контекст, комунікативні інтенції мовця, мовленнєвий досвід та комунікативні статуси комунікантів; цільовий – спрямованість на реалізацію комунікативних цілей у процесі іншомовного спілкування; навчальний – формування та розвиток іншомовних мовленнєвих стратегій здійснюється під час навчання іноземної мови з урахуванням вимог, цілей та змісту навчальних програм [7].

Вдалою є, на нашу думку, розроблена Д. Г. Терещук структура стратегічної компетенції, у якій авторка виділила три структурні рівні: тактичний, тактично-стратегічний та власне стратегічний, які представлені такими компонентами: тактичний рівень репрезентує лексичні, граматичні та фонетичні знання і навички; тактично-стратегічний рівень представлений мовленнєвими вміннями в говорінні, слуханні, письмі та читанні; власне стратегічний рівень – іншомовними комунікативними стратегіями, які дослідниця ділить на основні: інформативна, оцінно-діяльнісна, емоційно-діяльнісна, регулятивно-спонукальна, конвенційна; та супутні: метакогнітивні, компенсаторні, загальнодидактичні; окремо виносить предметні (дискурсивні) [7, с. 5].

С. Ю. Ніколаєва виділяє навчально-стратегічну компетенцію як "володіння різними навчальними і комунікативними стратегіями та вміннями використовувати їх у процесі вивчення ІМ і в ситуаціях реального міжкультурного спілкування". В інтерпретації вченого навчально-стратегічна компетенція складається з навчальної – "здатність учня користуватися раціональними прийомами розумової праці, стратегіями оволодіння мовленнєвими, лінгвосоціокультурною і мовними компетенціями; самостійно удосконалюватися в міжкультурному спілкуванні; здатність учнів до самостійного й відповідального навчання, здатність і вміння співпрацювати з іншими учнями і вчителями, вміння виконувати навчальні завдання різних типів тощо" та стратегічної – "здатність компенсувати в процесі спілкування недостатній рівень володіння іноземною мовою, а також мовленнєвого і соціального досвіду спілкування іноземною мовою; здатність користуватися стратегіями міжкультурного спілкування" компетенцій [6, с. 15].

І. П. Задорожна навчальну компетентність розглядає як "здатність студента самостійно користуватися раціональними прийомами розумової праці, стратегіями оволодіння мовленнєвими, лінгвосоціокультурними і мовними компетентностями, самостійно вдосконалюватися у міжкультурному спілкуванні на основі рефлексивної самооцінки результатів власної пізнавальної діяльності" [4, с. 127].

Н. Є. Білоножка пов'язує стратегічну компетенцію учня зі стратегіями:

- а) систематизації власного досвіду та співвіднесення його з новою інформацією;
- б) аналізу власної діяльності;
- в) стратегіями, що пов'язані із творчою діяльністю [1, с. 13].

Навчальна стратегічна компетенція включає метакогнітивні, когнітивні та мнемічні стратегії. До метакогнітивних належать стратегії концентрації на навчанні / конкретному завданні / конкретних цілях; планування та аналізу власної навчальної діяльності; пошук ефективних способів оволодіння навчальним матеріалом; стратегії самоконтролю та саморегуляції за продукуванням та розумінням мовлення, оцінювання власних досягнень, стратегії аналізу власних розумових процесів; аналізу мислення інших людей [1, с. 14-15; 4, с. 127]. До когнітивних стратегій відносять стратегії систематизації та узагальнення мовного матеріалу; стратегії класифікації більш загальних понять, творчого прийняття рішень; змістової обробки лексичних одиниць і граматичних структур; стратегії запам'ятовування; створення ментальних зв'язків; стратегії у продукуванні, до яких належать аналіз, пригадування, повторення, залучення мовленнєвих зразків, переклад, участь у мовленнєвих ситуаціях; стратегії у рецепції: аналіз, вправлення [1, с. 14-15; 4, с. 128]. Мнемічні стратегії – це стратегії застосування логічних операцій, абстрактного мислення, асоціацій; стратегії з активізації уваги та уваги учня [1, с. 14-15].

Отже, аналіз наукових джерел, присвячених питанню стратегічної компетенції дав можливість виявити, що стратегічна компетенція має дві складові:

- 1) навчальна стратегічна компетенція як система метакогнітивних, когнітивних і мнемічних стратегій оволодіння мовленнєвими, лінгвосоціокультурною та мовними компетенціями;
- 2) комунікативна стратегічна компетенція, у якій виділяють:
  - а) власне комунікативні стратегії – здатність моделювати мовленнєву поведінку так, щоб реалізувати комунікативні цілі;
  - б) стратегії використання іноземної мови у різних видах мовленнєвої діяльності (стратегії рецепції (аудіювання та читання) та продукування (говоріння та письма) мовлення);
  - в) компенсаторні стратегії – уміння компенсувати прогалини в знаннях мови, мовленнєвих навичках і вміннях;
  - г) соціальні стратегії (або стратегії мовленнєвої взаємодії (О.М.)) – взаємодія, співробітництво учасників комунікативного процесу;

д) афективні стратегії (або стратегії мовленнєвої саморелаксації (О.М.)), які полягають в організації самоконтролю почуттів, емоцій, хвилювання, необхідних у процесі спілкування.

Використані джерела

1. Білоножко Н. Є. Стратегії старшокласника як суб'єкта навчальної діяльності // Іноземні мови. – 2011. – № 4 (68). – С. 13–17.
2. Данилюк С. С. Дискурсивна, стратегічна, соціальна та соціокультурна компетенції як складники комунікативної компетенції в межах моделі формування професійної компетентності майбутніх філологів засобами інтернет-технологій [Електронний ресурс] / С. С. Данилюк // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2013. – Вип. 30. – С. 137–143. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pfto_2013_30_24.pdf.
3. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. – К. : Ленвіт, 2003. – 261 с.
4. Задорожна І. П. Структура та зміст навчально-стратегічної компетентності майбутніх учителів англійської мови / І. П. Задорожна // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки. – 2013. – Вип. 22. – С. 125–133. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vmvp_2013_22_18.pdf
5. Личко Л. Я. Формування у майбутніх фахівців з менеджменту та економіки стратегічної компетенції в говорінні. Forming strategic competence of students specializing in economy and management / Л. Я. Личко // Іноземні мови. – 2010. – № 4 (64). – С. 39–42.
6. Ніколаєва С. Ю. Цілі навчання іноземних мов в аспекті компетентнісного підходу / С. Ю. Ніколаєва // Іноземні мови. – 2010. – № 2. – С. 11–17.
7. Терещук Д. Г. Формування у студентів філологічних спеціальностей іншомовних комунікативних стратегій з використанням мовленнєвих симуляцій : автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.02 "Теорія та методика навчання (германські мови)" / Д. Г. Терещук. – К., 2013. – 20 с.
8. Тимофеева Т. И. Формирование коммуникативной компетенции студентов в коммуникативной деятельности в процессе обучения иностранному языку / Т. И. Тимофеева. – Ульяновск : УлГТУ, 2011. – 136 с.
9. Щукин А. Н. Лингводидактический энциклопедический словарь / А. Н. Щукин. – М. : Астрель : АТС : Хранитель, 2007. – 746 с.
10. Canale M. & Swain M. A Theoretical Framework for Communicative Competence / A. Palmer, P. Groot, G. Trostper. The construct validation of test of communicative competence. – 1981. – P. 31–36.
11. Selinker L. Interlanguage, IRAL; International Review of Applied Linguistics in Language Teaching / L. Selinker. – 1972. – 231 p.

Mykhailenko O.A.

THE CONCEPT OF STRATEGIC COMPETENCE IN MODERN LINGUODIDACTIC DISCOURSE

The problem of interpretation of "strategic competence" is reviewed in this article. Analyzed is the essence of this notion in linguodidactic discourse. Special attention is given to exploring communicative strategies. The structure of strategic competence is suggested for discussion as well as its components are highlighted.

Key words: *communicative strategy; linguodidactics; training and strategic competence; strategic competence; structure of strategic competence.*

Стаття надійшла до редакції 28.10.2014